

**Відгук**  
**офіційного опонента на дисертацію**  
**Іщенка Дмитра Володимировича**  
**«Предки-троянці» в легендах про спільне минуле історіографічного**  
**й політичного дискурсів Англії та Франції XII –XVII сторіч.)», подану на**  
**здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю**  
**07.00.02 – Всесвітня історія**

У поданій до захисту дисертації Д.В. Іщенко розглядається важлива і цікава наукова проблема, актуальність якої є очевидною. Сучасні національні спільноти активно культивують у своїх політичних і соціокультурних практиках міфи і легенди про своє походження, про свої історичні «корені», «характер нації», про героїчне минуле народу. При цьому в ідеологічному, політичному і соціальному дискурсах відбувається звернення до найбільш давніх, архаїчних міфологізованих «предків», «пращурів». Поряд із біблійною міфологією середньовічні спільноти активно залучали античні сюжети і міфи, які доводили їхню історичну ідентичність, виконували функції легітимізації влади. У цьому контексті звернення дисертанта до недостатньо вивченого в історичній літературі сюжету про «предків-троянців» є актуальним, а постановка проблеми самостійною і оригінальною.

Рецензована робота має логічну структуру, побудована за проблемно-хронологічним принципом, що дозволило дисертанту вирішити поставлені завдання і дійти обґрунтованих висновків.

Дисертантом чітко сформульовані актуальність, мета і завдання дослідження, аргументовано визначені хронологічні межі, показано новизну та практичне значення дисертації.

Аби чітко визначити мету і сформулювати власні дослідницькі завдання автор проаналізував здобутки своїх попередників і дійшов переконливого висновку, що дана тема є малодослідженою. У переважній більшості праць висвітлювались окремі сюжети троянської легенди в історії королівських або князівських домів Європи. Спеціальні комплексні праці про

троянських предків в історичній літературі відсутні. Позитивним є те, що дисертант аналізує історіографію питання в широкому контексті вивчення міфів та легенд про історичне походження держав, спільнот і правлячих еліт.

Дисертант використав значний і багатоплановий корпус джерел основу якого складають середньовічні і ранньомодерні історіографічні тексти, політичні трактати та літературні твори, які містять в собі звернення до троянської міфології.

Слід відзначити як позитивний момент те, що Д. В. Іщенко починає дослідження з Трояніани з Античності, що дає можливість простежити виникнення даної легенди й простежити, яким чином вона вписується у середньовічну традицію. Автор дослідив те, яким чином через шкільництво, діяльність Отців Церкви дана фабула входить у вжиток політичних еліт ранньосередньовічних держав. Переконаливим є його твердження, що у формуванні троянської легенди у ранньосередньовічній Британії особливу роль відігравали хроніки, особливо твір валійського ченця Ненія. Ранньосередньовічне літописання активно використало троянський концепт в якості важливого аргументу для легітимізації владних амбіцій тогочасної політичної і військової еліти.

Логічним продовженням Трояніани в історіографічному і політичному дискурсі високого і пізнього Середньовіччя стають «Галфридіанська» традиція і пов'язаний з нею культурно-політичний комплекс Артуріани. Автор цілком правомірно розглядає виникнення «Історії королів Британії» Галфрида Монмаутського як твору на замовлення англійського короля Генріха I з Нормадського дому.

Доведеним є положення дисертації про те, що започаткована троянська традиція у наступних століттях активно підтримувалась політичною елітою країни з метою легітимізації влади, її давнього походження. Зауважимо, що давність, традиція в середньовічному світогляді відігравали одну із ключових ролей в утвердженні і підтримці владних амбіцій і повноважень. Дисертант цілком справедливо доводить прямий зв'язок галфридської традиції з

артуріанським культурно-міфологічним комплексом. Справедливим є його твердження про те, що їх об'єднували не лише культурна складова і спорідненість, а й безпосередній зв'язок між укладачами творів і владними елітами.

До важливих питань, які потребують дослідження, дисертант відніс проблему ролі трояно-бритської міфології за часів англо-шотландської війни 1296 – 1357 років. У даному випадку троянській міф виступав не лише як чинник легітимізації влади, а й виконував функцію аргументації правомірності претензій англійської корони на Шотландію. Троянська генеалогема за цих умов, як докладно простежує дисертант, знаходить своє нове дихання, придворні історіографи та ідеологи активно використовували її у формулюванні політичної програми короля, його владних претензій. У цьому контексті автор справедливо звернув увагу на звернення короля Едварда до Папи Римського, в якому були викладені основні постулати програми з посиланнями на троянську традицію.

Цікавим і новаційним є висвітлення в дисертації полеміки між Англією і шотландською елітою у доведенні свого походження від героїв-троянців. Дисертант справедливо визначає формування в цьому протистоянні версії про скіфські витоки скоттів як етнічної основи шотландців. Не менш переконливо дисертант показує збереження трояно-артуріанської традиції за правління останніх Плантагенетів. Значною мірою вона виступає як усталена форма політичного і історіографічного дискурсу, яка активно підтримується інтелектуальними колами тогочасної Англії. Водночас дисертанту вдалося звернути на принципово важливі «новації», які вносились в цей період у давню легенду. Значною мірою це пов'язано із значним поширенням її в англомовній літературі і використанні в якості важливого елемента формування «англійської» спільноти.

У своєму зверненні до французької Трояніани дисертант докладно обстоює тезу про її неперервність, про звернення до неї не лише істориків, придворних ідеологів, а й літераторів. Слід погодитися з думкою автора про

те, що троянський міфологічний комплекс у Франції живився не лише політичними замовленнями, яких було достатньо, а й куртуазною культурою. Легенди про славетне, героїчне минуле активно споживалися рицарським середовищем. Особливо це далось взнаки під час хрестових походів. Не можна не відзначити, що дисертанту вдалося з'ясувати особливості функціонування і поширення троянського міфу на теренах Франції. Поряд із політичним чинником легітимізації королівської влади він утверджується у рицарсько-куртуазній культурі, стає одним із елементів історичних і політичних уявлень нешляхетних станів.

У четвертому розділі автор цілком логічно визначає зміни у ставленні до минулого, що відбувалися у ранньомодерному суспільстві під впливом таких чинників, як формування нової державності і національних держав. Такий підхід дає можливість простежити нові мотиви в еволюції Трояніани, її функцій у ранньомодерному суспільстві. Аналізуючи французький історіографічний і політичний дискурси, Д.В. Іщенко чітко визначає два принципово різних підходи до минулого – традиційний і гуманістичний. Значною мірою гуманісти прагнули до критичного переосмислення минулого, легенд та міфів й намагались сформулювати нові версії походження і розвитку спільнот і держав. Так, у цей період формуються нові міфеми про походження французів від германців і від кельтів-галлів, на що звертає увагу дисертант. Не викликає заперечень його спостереження і твердження про різне соціальне сприйняття Трояніани в цей період, що позначилося на історичних уявленнях про минуле.

Не менш значні зміни у ставленні до минулого відбувалися в англійському суспільстві, що далось взнаки на троянському міфічному дискурсі. Цілком правомірно автор пов'язує їх з утвердженням гуманістичної історіографії, яка культивувала легенду про походження англійської політичної спільноти від германських племен англосаксів. Троянсько-артуріанська версія знаходить у цей період своїх натхненників, які намагались довести давність роду Тюдорів. Натомість обидві міфологеми, як

доводить автор, слугували англійському патріотизму. В останньому підрозділі дисертант спробував окреслити впливи ранньомодерних описів на більш пізню англійську і французьку історіографію. Водночас дисертант цілком справедливо звертає увагу на побутування троянського міфологічного комплексу у масовій свідомості, колективних ідентичностях обох країн.

Висновки дисертації є достатньо аргументованими, підтвердженими аналізом джерел.

Водночас, дисертація не позбавлена недоліків і містить деякі положення, що мають дискусійний характер і потребують уточнень та коректив.

У вступі автор ставить завдання дослідити історіографічний і політичний дискурси «передмодерної доби». Натомість хронологічні рамки охоплюють також XVI - XVII століття, які в історичній літературі визначаються як ранній Модерн. Щоправда у назві четвертого розділу він називає ці століття як перехід від Середньовіччя до «Нової доби», а у тексті характеризує їх як «ранньомодерну добу». Таким чином, необхідно узгодити і привести до спільного знаменника визначення змісту даної епохи. Для більш точного визначення етапів еволюції Трояніани доцільно було б зазначити хронологічні межі періодів Високого і Пізнього Середньовіччя.

Запропонована структура дисертації не викликає заперечень. Натомість більш логічним було б дотримуватись однієї системи викладу матеріалу. Зокрема, у першому розділі спочатку аналізується англійський матеріал, а у четвертому автор розпочинає свій виклад з Франції. У такому уразі варто було б пояснити такий підхід.

Троянська легенда належить до історичних міфів й у цьому контексті доцільно було б в методологічній базі дослідження посилатися на теоретичні роботи з міфології.

Для доведення особливостей троянського міфологічного дискурсу в легітимізації влади у Франції та Англії варто було б послатися також на

практику генеалогії інших європейських країн, зокрема германських і австрійських династій.

Назва останнього розділу потребує уточнення, оскільки вказує на самостійність проблеми переходу від Середньовіччя до «Нової доби», що не є предметом даного дослідження. Не зовсім зрозумілим є вислів «після зміни віх» для характеристики цього періоду, оскільки перехід від Середньовіччя до Модерну мав продовження у наступному столітті.

У дисертації використовуються терміни «феодальний світогляд», «феодальна етика», «класовий». Вони подаються в лапках, що вказує на їхню умовність. В цілому це не викликає заперечень, однак можна було б використати більш точні наукові поняття для визначення тих чи інших феноменів.

Всі ці зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи. Дисертація Д.В. Іщенка є самостійним завершеним комплексним дослідженням важливої і маловивченої в історичній літературі теми написаним на основі широкого кола джерел. Результати дослідження в сукупності вирішують важливу наукову проблему в галузі всесвітньої історії.

Дисертація оформлена у відповідності з встановленими вимогами. Результати праці повністю викладені у статтях дисертанта, опублікованих у фахових вітчизняних і зарубіжних журналах і наукових збірниках, апробовані на авторитетних наукових конференціях. Основні положення дисертації ідентичні з змістом автореферату.

Матеріали, положення, спостереження і висновки дослідження можуть бути використані при написанні підручників, навчальних посібників, лекційних курсів та монографій з всесвітньої історії.

Все зазначене вище дає підстави зробити висновок, що дисертація Іщенка Дмитра Володимировича «Предки-троянці» в легендах про спільне минуле історіографічного й політичного дискурсів Англії та Франції XII – XVII сторіч.), відповідає вимогам пункту 9 та 11 «Порядку присудження



наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року і за своєю актуальністю, науковим рівнем, новизною і практичним значенням може бути підставою для присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00. 02 – Всесвітня історія.

Доктор історичних наук, професор  
кафедри всесвітньої історії Чернігівського  
національного педагогічного університету  
імені Т.Г. Шевченка

Підпис Дятлова В.О. «Засвідчую»  
Начальник відділу кадрів



В.О.Дятлов

Л.Ф.Лук'яненко